

1923-1950 Yılları Arasında Göçmenlerin İskânına Ayrılan Bütçe

Budget Allocated to the Settlement of Immigrants Between 1923-1950

Seda GÜRSEL

Phd. Student, Fırat University, Social Sciences Institute, Department of History, Elazığ, Türkiye
Doktora öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ Türkiye
Orcid: 0000- 0003-1093 -9217 | E-posta: sedasedagrsel@outlook.com

Rahmi DOĞANAY

Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Humanities and Social Science, Department of History, Elazığ, Türkiye
Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ, Türkiye
Orcid: 0000- 0002- 2138- 0175 | E-posta: rdoganay@firat.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Gürsel, S. and Doğanay, R. (2024). *Budget Allocated to the Settlement of Immigrants Between 1923-1950*. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 63, 184-198.

Gürsel, S. ve Doğanay, R. (2024). 1923-1950 Yılları Arasında Göçmenlerin İskânına Ayrılan Bütçe. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 63, 184-198.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 15 December/Aralık 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 15 March/Mart 2024

Published/Yayın Tarihi: 28 March/Mart 2024

Pub Date Season/Yayın Sezonu: March/Mart

Issue/Sayı: 63 **Pages/Sayfa:** 184-198

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Seda Gürsel/ Rahmi Doğanay).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Lozan antlaşması, yeni Türk Devleti'nin uluslararası tanınırlığını sağlamış ve geçmişe dönük birçok problemleri de çözmüştü. Bununla birlikte bazı sorunların çözümü belirli bir sürece bırakılmış, bu anlamda bazı yeni sorumluluklar da getirmişti. Bağımsızlık mücadelesinden çıkan Türkiye, harap olmuş ülkeyi ve yoksulluk içinde yaşayan halkı kalkındırmak ve refah toplumuna dönüştürmek zorundaydı. Aynı zamanda sınırlarının dışında kalan Türk nüfusun vatan topraklarına yerleştirilmesi sorunu, özellikle de Lozan Antlaşması'nın gereği olarak mübadiller konusu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında dış ilişkiler yanında iç işlerini de ilgilendiren ve aynı zamanda ekonomik durumla doğrudan ilgili olan bir problemdi. Türkiye'nin konuyla ilgili zorunlulukları mübadiller ile sınırlı kalmamış, Balkan ülkelerinden gelen göç taleplerine olumlu bakılması, Balkan muhacirlerinin iskânları konusunu da gündeme getirmişti. Dış göç hareketlerine içerde çeşitli sebeplere dayalı olarak yapılan iskân faaliyetlerinin de eklenmesi, meseleyi daha karmaşık ve ekonomik bakımdan daha maliyetli bir duruma getirmişti. Çalışmamıza konu olan göçler, mübadele ve iskân meselesi, Cumhuriyet'in ilk çeyreğini meşgul eden mesele olarak incelenmeye değer bulunmuştur. Bu çerçevede, iskânın maliyeti ve maliyetin kaynakları konusu araştırmada detaylandırılmaya çalışılacaktır. 1923-1950 döneminde Türkiye'nin iskân işlerinde yüklediği mali yükün, Türkiye ekonomisine etkilerinin belirlenmesi de sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: iskân, bütçe, ekonomi, mübadil, muhacir, göç

Abstract

The Treaty of Lausanne provided the international recognition of the new Turkish state and solved many past problems. However, the solution of some problems was left to a certain process, and in this sense, it brought some new responsibilities. Coming out of the struggle for independence, Turkey had to develop the devastated country and the people living in poverty and transform it into a welfare society. At the same time, the problem of settling the Turkish population outside the borders in the homeland, especially the issue of exchanges as required by the Treaty of Lausanne, was a problem that concerned internal affairs as well as foreign relations in the first years of the Republic, and was also directly related to the economic situation. Turkey's obligations regarding the issue were not limited to exchanges; the positive attitude towards immigration requests from the Balkan countries also brought the issue of settlement of Balkan immigrants to the agenda. The addition of internal settlement activities based on various reasons to external migration movements made the issue more complex and economically more costly. The issue of migration, exchange and settlement, which is the subject of our study, was found to be worth examining as an issue that occupied the first quarter of the Republic. In this context, the cost of resettlement and the sources of the cost will be tried to be detailed in the research. It will also be tried to determine the effects of the financial burden that Turkey assumed in the settlement Works in the period of 1923-1950 on the Turkish economy.

Keywords: Settlement, budget, economy, exchange, emigrant, migration.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu ile birlikte çeşitli göç ve iskân hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. Devletin izlediği nüfusu artırma politikasına katkıda bulunan göç hareketleri olumlu olarak karşılanmış ve İzlenen ulus-devlet politikası doğrultusunda göçmenler kabul edilerek iskânları gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dışarıdan gelmekte olan grupların iskânlarının yanı sıra içeride de göçebe aşiretlerin ve isyan girişimlerinde bulunan aşiretlerin iskânları yapılmıştır.

İskân, kelime anlamı olarak, sakin kılma oturma, ev sahibi etme ve yerleştirme gibi anlamları ifade etmek için kullanılmaktadır (Devellioğlu,2001, s.451). En geniş anlamıyla ise beşeri bir yerleşmedir. İnsan topluluklarının yer değiştirme hareketleri ile yakından ilgili olan iskân uygulamaları, devletlerin ve toplumlar için önemli dönüm noktalarını teşkil eden ve sonuçları itibarıyla ele alındığında uzun bir süreci içeren siyasal bir olgudur (İnan,2014, s. 83).

İskân, devletler için, nüfus ve arazinin dağılımı, kamu hizmetlerinin ülke geneline yayılması, ülke kaynaklarının kullanılmasını içermesinin yanı sıra etnik grupların, yerel kümelenmelerin, din ve inançların ülke düzeyindeki dağılımı, yerel yönetimler ve yerel sorunların çözümü, devletin egemenliğinin korunması, üretimin artırılması ve üretim artışının değerlendirilmesi gibi kapsamı geniş konuları içine aldığı için önemli sorunların başında gelmektedir. Bu sebeple iskân sorununun ele alınmasında, devletin içyapısı, ekonomisi, hukuku, örgütleri, yönetim biçimi ve halk-devlet ilişkileri gibi konular dikkate alınmalıdır (Babuş, 2006, s.19). Kısacası, iskân hem devleti hem de insanı ilgilendiren iki taraflı bir olgudur.

Türkiye için iskân ise 2510 Sayılı İskân Kanun'u ile belirlenerek, "bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır" şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 21.6.1934). İskân, anlaşıldığı üzere ev, tarla, işyeri ve diğer ihtiyaçların sağlanması ile iskân gerçekleşmektedir. Yani iskânı yapılan kişiler kendi kendine yetebilir olmanın yanı sıra üreterek topluma katkı sunan bir hale gelmiş olmalıdır.

İskân, tanımından anlaşılacağı üzere geniş bir alanı içine almakta ve tam anlamıyla yürütülebilmesi için önemli bir ekonomik güce gereksinim duyulmaktadır. İskân için güçlü ekonomi gereksiniminin farkında olan Genç Türkiye Cumhuriyeti, ekonomisini oturtmaya çalışmakta iken aynı zamanda iskân faaliyetlerine de bütçe ayırmak zorunda kalmıştır. Bu da bütçe gereksinimi fazla olan Genç Cumhuriyet'in iskân işlerine ne kadar bütçe ayırabildiği sorusunu akıllara getirmiştir. Çalışmamız da bu soru üzerine oluşturulmuştur. Ancak soru araştırılmadan önce ele alınan dönem içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik yapısının anlaşılması faydalı olacaktır.

1. Türkiye'nin Ekonomik Durumu

Türkiye Cumhuriyeti ekonomi politikalarını, Lozan antlaşması ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralmış olduğu ekonomik yapıya göre şekillendirmiştir. Türk- Müslüman sermayenin zayıf oluşu, borçlanma, yatırımların yabancıların elinde olması, kapitülasyonlar, Osmanlı'yı mali açıdan bağımlı kılmış ve bunun olumsuz etkileri doğal olarak Cumhuriyet dönemine de yansımıştır. Bu tabloya dört yıllık Milli Mücadele sürecinin maddi ve manevi maliyetinin de eklenmesi, yeni Türk devletinin öncelikli meselesini ekonomi olarak belirlemiştir.

Lozan Barış Antlaşması ve ek protokolleri ile ekonomik olarak rahatlayabilmek için Kapitülasyonlar kaldırılmış, Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Türkiye'nin maliyesi üzerindeki denetleme yetkileri iptal edilmiştir. Ayrıca Türk limanları arasındaki taşımacılık (kabotaj) yabancılara kapatılmış, yeni Türk Devleti'nin gümrük egemenliği, ilk beş yıl içerisinde gümrük tarifesinde bir değişiklik yapılmaması şartı ile kabul edilmiştir. Öte yandan Türk Devleti de Türk kanunlarına uyan yabancıların Türkiye'de iktisadi girişim hakkını ve Osmanlı yönetimleri tarafından yabancı şirketlere verilen ayrıcalıkları ilke olarak saklı tutmuştur (Tezel, 2015, s. 180).

Tam bağımsızlığı sağlayabilmek için ekonomik gücün gerekliliğinin bilinciyle hareket edilmiş ve 1923 yılının Şubat ve Mart aylarında İzmir'de ulusal iktisat kongresi toplanmıştır. Kongre ile uygulamaya konulacak iktisat politikası önlemleri hakkında hükümet kadroları ile toprak sahipleri, tacirler ve sanayiciler arasında bir uzlaşma sağlamak amaçlanmıştır. Misak-ı İktisadi olarak kabul edilen kongre kararları ile Cumhuriyetin ilk yıllarının iktisat politikaları belirlenmiştir. Kongre'de alınan karar doğrultusunda 1925 yılında Aşar'ın kaldırılması, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle, taşınmaz mallar hakkında son derece az, sınırlanmış özel bir mülkiyet hukuku getirilmiştir. Ayrıca ticaret kredisinin sağlanması için 1924 yılında İş Bankası'nın ve sanayi kredisinin sağlanması için Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması, 1927 yılında yeni bir Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkartılması, kongrede alınan kararlar sonucunda gerçekleştirilmiştir (Tezel, 2015, s. 175-179). Milli Mücadele'den henüz çıkmış olmasına rağmen Lozan Antlaşması imzalanmadan iktisat kongresinin düzenlenmesi ve alınan kararların yıllar içerisinde kademeli olarak uygulanması, iktisadi hayatın önemini açıklar niteliktedir. İktisadi hayatın

iyileştirilmesi için atılan her adım, devleti ekonomik bağımsızlığa ulaştırmanın yanında, gelecek olan mübadil ve göçmenlerin durumlarını iyileştirme ve iskânlarını hızlandırma yolunda bir basamak olarak değerlendirilebilir.

İktisadi adımların atılmasını hızlandıran bir diğer etken ise aslında mübadeledir. Lozan Anlaşması ile kabul edilen mübadele ile dışarıdan gelen Türklerin tarım kökenli, mübadeleyle gidenlerin ise tüccar, sanayici ve serbest meslek sahibi kişiler olmasının yanı sıra şirket sermayelerinin ve emeğin yüzde 15'ini Türkler, sermayenin yüzde 50'si ve emeğin yüzde 60'ını Rumların oluşturuyor olması, Türk sanayisinin gelişmesini olumsuz etkilemiştir. İlerleyen yıllar içinde bu durum ekonominin millileşmesine olumlu katkı sağlamıştır (Sarıçoban, 2020, s. 230). Ancak savaşın etkilerini üzerinden atmak ve bağımsız bir ekonomiye sahip olmak isteyen Cumhuriyetimiz için mübadele sanayinin geliştirilmesi yolunda hızlı adımlar atılmasını zorunlu kılan diğer bir etken olmuştur.

Mübadelelerin Türkiye ve Yunanistan açısından iktisadi ve siyasi olarak doğurduğu sonuçların değerlendirmesini yapan Amerikalı Diplomat Raymond Hare; Yunanistan'ın mübadeleden ekonomik olarak karlı çıktığını ancak siyasi olarak zararlı olduğunu, Türkiye'nin ise tam tersi siyasi olarak karlı olmasına rağmen ekonomik olarak zararda olduğu çıkarımında bulunmuştur. Türkiye'nin siyasi olarak karlı görünmesinin sebebi 1923-1930 yılları arasında dış güçlerin Türkiye'nin iç işlerine karışmamış olmasıdır. Türkiye, mübadillerin milli iktisat ile bütünleşmesini kolaylaştırmak için dış borç almamış böylece dış güçlerin müdahalesinden de korunmuştur. Ekonomik olarak zararda olmanın sebebi elbette ki zor şartlarda göçmenlerinin iskânı için harcama yapılması zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Türkiye bu dönemde sınırlı kaynaklara sahip olmasına rağmen Yunanistan'ın göçmenler için harcadığı toplam gider miktarının yaklaşık yirmide biri olan 1.000.000 sterlinlik bir harcamayı göçmenlerin iskânı için yapmıştır (Emgili, 2014, s. 110-111).

Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen bütçe ve borçlanma politikalarını, kapitülasyon uygulamaları sonucu devralınan yarı sömürge halinde olan yapının getirdiği iktisadi ve siyasi sorunlar, devletin takip etmeye başladığı tam bağımsızlık politikasını şekillendirmiştir ki, bu iktisadi bağımsızlığı da hedefleyen politikalar ve o dönemde geçerli olan iktisadi görüşlerden etkilenecek oluşturulmuştur. Bu amaçla iktisadi kalkınmanın yurtiçi kaynaklardan sağlanması ve yabancı ülkelerle gerçekleştirilen iktisadi ilişkilerin mümkün olduğu kadar karşılıklılık ilkesi doğrultusunda sürdürülmesi amaçlanmıştır (Vural, 2008, s. 141). Ayrıca Lozan Antlaşması ve ekonomik-kurumsal yapıların yetersizliği nedeniyle kamu bütçesi ekonomik politikaları yönlendirmek açısından tek seçenek olarak görülmüştür. Kamu bütçesi ise gümrük vergilerinin uygulanamaması ve aşar vergisinin kaldırılması nedeniyle, 1925 yılında önemli oranda açık vermiştir. Bunun üzerine 1926 yılında iç ve dış borçlanmaya yapılmaksızın sınırlı kamu gelirleriyle kamu harcamalarının gerçekleştirilecek olduğu denk bütçe uygulanmaya başlanmıştır (Akyüz, 2021, s. 743). Uygulamaya konulan denk bütçe, devletin sınırlı kaynakları ile sınırlı harcamalar yapacağını planlanmıştır ki, bu sınırlı harcama planları ile gelecek olan göçmenlerin iskânlarının yapılması sınırlı bütçeyi zorlayacaktır.

1929 yılında dünyada yaşanan büyük kriz, Cumhuriyet dönemi Türk ekonomisi için önemli bir dönemeç olmuş, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalara geçiş yapılmıştır. 1929 dünya ekonomik buhranına ilave olarak 1930 arifesinde de Cumhuriyet Türkiye'si için önem teşkil eden diğer unsurlar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Lozan Antlaşmasının gümrük tarifeleri için koyduğu beş yıllık sınırlamanın 1928'de bitiyor olması, diğeri ise, yine Lozan'a göre Osmanlı'dan devralınan üçte ikilik borcun 1929'da başlıyor olmasıdır. Bu etkenler ile birlikte 1930-1938 döneminde uygulanan liberal ekonomi anlayışından karma ekonomik anlayışa (devletçilik politikası) geçiş olmuştur. Bu dönemde piyasa ekonomisinin esas alınması ile iktisadi krizden çıkmak için devletin ekonomiye müdahalede bulunması kabul edilmiş ayrıca muasır medeniyetler seviyesinde sanayileşip kalkınabilmek için devletin daha çok yatırım yapması gerekli görülmüştür. İlerleyen yıllarda ise ikinci dünya savaşı nedeniyle Türk ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiş ve bunun etkileri 1950'li yıllara kadar devam etmiştir (Kaya ve Durgun, 2009, s. 238). Anlaşılabileceği üzere Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan çökmüş bir ekonomik yapı devralmıştır. Milli mücadele sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşması ve İzmir İktisat Kongresi ile bağımsız ve güçlü bir ekonomik yapı oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Ekonomik buhran, ikinci dünya savaşı ve diğer çeşitli etkenler sonucu kıt kanaat geçiren dar gelirli bir aile görünümünden öteye gidememiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırlı ve henüz gelişme aşamasında bir ekonomiye sahip iken gerek mübadillerin iskânları ve gerekse diğer göçmen ve muhacirlerin kabulünü gerçekleştirmek ve iskânlarını yapmak zorunda kalmıştır. Öyleyse Türkiye bu iktisadi şartlar altında iskân işlerine ne kadar bütçe ayırabilmiştir?

2. İskân Faaliyetleri

Araştırmanın mübadiller ekseninde ele alınması dolayısıyla incelemeye de mübadiller temelinde yaklaşılacaktır. Mübadilden kastedilen, Lozan Barış Konferansı'nda yapılan müzakerelerin sonucunda 30 Ocak 1923 Tarihinde, Türk-Yunan heyetleri arasında imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Değişimine Dair Türkiye-Yunanistan Sözleşme ve Protokolü'nde" yer alan yer değiştirme kapsamında Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen nüfustur. Protokole göre, Türk topraklarında yerleşmiş Rum

Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlanılarak zorunlu mübadelesine başlanması kararlaştırılmıştır. Mübadeleye tabi tutulan kişilerin hiçbiri Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir (Soysal, 2000, s. 185). Şeklinde kararı verilen mübadele sözleşmesi gereğine uygun olarak Türkiye ilk olarak mübadillerin getirilmesi ve iskânlarının yapılması ile meşgul olmuştur. Anlaşma gereği Türkiye'ye yaklaşık 500.000 Türk gelmiştir (Kopar, 2018, s. 295). İskân edilen mübadil miktarı ise Geray'a (1962) göre, 1923-1933 yılları arasında 384.000'dir (ek tablo.2). Mübadiller çoğunlukla Edirne, Kırklareli, Samsun, Balıkesir, Bursa, Tekirdağ, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Niğde ve Manisa illerine yerleştirilmiştir (Arı, 2000, s. 113). Tüm bu aşamalarda yani mübadillerin getiriliş ve yerleştirilmelerinde Türkiye açısından en önemli sorun parasal kaynakların yetersiz olması olmuştur. İmkânlar dâhilinde İskânları yapılan mübadillerin, Türkiye ekonomisine katkıları beklenirken mesleklerine ve yetiştirmeyi bildikleri tarım ürünlerine uygun bölgelere yerleştirilmemiş olmaları sebebiyle beklenenin tersi üretim kayıpları yaşanmıştır (Emgili, 2017, s. 40). Yani Türkiye mübadillerden beklenen kazancı sağlayamamış elinde olanı da harcamıştır. Bu dönemde iskânı yapılanlar sadece mübadiller ile sınırlı kalmamış Balkanlardan gelenlerin de iskânları yapılmıştır.

Balkanlardan Anadolu'ya yönelik göç hareketi XIX. Yüzyılda başlamış ve Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde yaşanan bu göçlerin iki önemli sebebi bulunduğu söylenilebilir. İlk sebep olarak Türklerin yaşadıkları ülkelerde gördükleri itici faktörlerdir. Bu itici faktörler 1920'li yılların ortalarından itibaren hemen hemen tüm Balkan ülkelerinde siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda kendini gösteren faşist hareketlerdir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya devletleri ülkelerini etnik olarak ayırıştırmak amacıyla azınlıkları kaçırmaya yönelik faaliyetler yürütmüşlerdir. Can ve mal güvenlikleri tehlikede olan ve zor yaşam şartlarına maruz bırakılan Türkler için Türkiye'ye göç etmek tek kaçış yolu olmuştur. Öte taraftan Türkiye'ye göç etmek isteyen Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin desteklemesi ise bu göçlerin bir diğer sebebi olmuştur. Bu destek, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamış olduğu nüfus politikasının sonucudur. 1912-1922 arasında yaşanan on yıllık uzun bir savaş dönemi sonrasında sağlık problemleri ile uğraş içinde ve az bir nüfus devralan Türkiye, sosyal ve ekonomik alanlarda ilerleme kaydedebilmek, dış kaynaklı emeller ve tehditlere karşı ülkeyi savunabilmek için nüfusunu artırmaya yönelik bir nüfus politikası takip etmeyi zorunlu görmüştür. Nüfusun artırılması için ise dışarıdan göçmen getirilmesi dönem şartları içerisinde kısa sürede çözüme götüreceği en garantili yol olmuştur (Duman, 2009, s. 474). Önemli bu iki sebebe bağlı olarak Türkiye'ye Balkanlardan yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. 1923-1938 yılları arasında Türkiye'ye Bulgaristan'dan 180.979, Yugoslavya'dan 111.273 ve Romanya'dan 113.760 göçmen gelmiştir (Geray, 1962, ek tablo 2). Rakamların da doğruladığı üzere Türkiye yoğun bir göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır.

Gelen muhacirler ilk olarak Trakya bölgesine yerleştirilmişlerdir. Sonraki dönemlerde ise muhacirlerin çoğunluğu Doğu Anadolu bölgesine, bölge içerisinde ise yoğun olarak Elazığ iline yerleştirilmişlerdir. 1932 yılında Romanya'dan gelen 83 nüfus 23 hane, Yugoslavya'dan gelen 82 nüfus 24 hanede Diyarbakır'a yerleştirilmiştir. 1933 yılında da 2360 nüfus 468 hane Beyazıt iline, 15 nüfus 2 hane Elazığ iline, 4088 nüfus 987 hane Kars iline, 135 nüfus 27 hane Malatya iline, 1197 nüfus 416 hane Muş iline, 582 nüfus 113 hane Van iline yerleştirilmiştir (BCA, 030.10/ 81.531.8). 1933 yılından 1935 yılının sonu itibarıyla 5.600 nüfus olan 1419 ailede Elazığ'a iskân edilmiştir (Cumhuriyet, 16.09.1936, s.4). 1938 yılına kadar geçen zamanda I. Umumi Müfettişliği'nin yetki alanı içerisinde olan Diyarbakır, Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Van, Siirt ve Mardin illerine çoğunlukla Romanya ve Bulgaristan'dan gelen 20.558 muhacir iskân olunmuştur (Ulus, 04.01.1938, s. 6). Göçmenler için bu göç kurtuluş olarak, Türkiye için ise nüfus olarak görünse de, her iki taraf için bu göç hareketinin ekonomik yönü zorlayıcı olmuştur.

Sınırlı ekonomik bütçeye sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşu ile birlikte mübadilleri kabul etmiştir. Mübadiller iskânında, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti aracılığıyla devletin tüm imkânları kullanılmış, bu şartlarda yeni bir göçmen hareketini karşılayıp iskânlarını yapmak ekonomik olarak imkânsız görülmüştür (TBMMZC, D. 5, C.6, s. 78). Öyle ki bütçenin sınırlı olması sebebiyle Mübadele ve İskân Vekâleti, mübadilleri dahi Mübadele İmar ve İskân Kanunu'nun 8. Maddesinde yer alan Vekâlet, gerektiği durumlarda terk edilen emlaktan yararlanabilir maddesinden hareketle Rum ve Ermeni nüfusun bıraktığı yerlere yerleştirerek gideri azaltmaya çalışmıştır (Sofracı ve Kayam, 2019, s. 194). Dolayısıyla bu şartlar altında Balkanlardan gelen göçmenler ancak serbest iskân olma yani iskân hakkı talep etmeme şartı konularak bu şartla gelenler kabul edilebilmiş ve yerleşmelerine izin verilmiştir. İskân talep etmeden gelmeyi kabul eden göçmenlerin, yanlarında kendi kendilerine yetecek ekonomik olanaklarını beraberlerinde getirmeleri gerekmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, bu konuda göçmenleri yalnız bırakmayarak hem göçmenlerin haklarını korumak hem de yanlarında mallarını getirebilmelerini sağlamak amacıyla sözleşmeler imzalamıştır. Bulgaristan ile Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi 18 Ekim 1925 tarihinde imzalanmıştır. Bu sözleşme ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç hareketleri düzenli bir şekilde başlamıştır. Aynı şartlar, Yugoslavya ve Romanya'dan gelecek göçmenler için de kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Sözleşme ile göçler, büyük yığınlar halinde yapılmamış ve taşınabilir malları ile hayvanlarını beraberlerinde getirebildikleri için Türkiye'yi ekonomik olarak rahatlatmışlardır (Öksüz, 2000, s. 177).

1928'e kadar gelenlerin çoğunluğu ziraatla uğraşan müstakil çiftçiler oldukları için arazi satışından elde ettikleri önemli miktarda nakit paralar ile Türkiye'ye gelmişlerdir. Böylece Türkiye, ilk beş yıllık süre içinde hem iskân masrafı yapmamış hem de önemli miktarda bir sermayenin ülkeye girişini sağlamıştır. Ancak bu durum karşısında Romanya Hükümeti, ülkedeki zenginliğin yavaş yavaş dışarıya çıktığının fark edilmesi üzerine engellemeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye bu süre içinde göçmenleri rahatça kabul etmiş olmasına rağmen 1932 yılında yaşanan yoğun göç hareketi karşısında göçmenlerin sevk, iaşe ve iskân masraflarını karşılayamayacağını belirterek, Bükreş elçiliğinden muhtemel bir kitlesel göçün önlenmesini istemek zorunda kalmıştır (Duman, 2008, s. 28,30).

Bazı göçmenler ise, yeterli imkânlarla sahip olmadıkları halde Türkiye'ye kabul edilmek için yardım talep etmediklerini beyan ederek gelmişlerdir. Ancak ilerleyen yıllarda göçmenlerin maddi olarak kötü duruma düştükleri ve devletten yardım bekledikleri görülmüştür. Bunun üzerine 1926 yılında kabul edilen İskân Muhtırası'nın 5. Maddesinde bütçenin müsaadesi olduğu takdirde, 1 Temmuz 1926 tarihinden itibaren hariçten kabul edilen ve dâhili memlekette nakilleri icra edileceklerden "ciddin muhtacı muavenet" olanlara arazi verileceği belirtilmiştir. 6. Madde de ise, yine aynı şartlarda olanlar ve ek olarak hasta ve çocuk, zayıf olanların ise iskânlarından iki ay sonraya kadar işeleri para ödemeksizin karşılanacağı, bütçede olmaması halinde ise Hilal-i Ahmer gibi müesseselerden karşılanması kararlaştırılmıştır (Kökdemir, 1952, s. 193). Göçmenlerin zor duruma düşmelerinin önüne geçmek için bütçe şartları zorlanarak, göçmenlere arazi ve belirli süre işelerinin sağlanmasına çalışılmıştır. Yani göçmenler Türkiye'ye gelmek uğruna zor duruma düşmeyi kabullenmiş olsa bile devlet sınırlı bütçesine rağmen yardım elini uzatmadan duramamıştır. Dönem içerisinde Türkiye, sadece dışarıdan gelenlerin değil aynı zamanda içerde de çeşitli grupların iskânı ile meşgul olmuştur. Şark mültecilerinin, konar-göçerlerin, afetzedelerin ve Doğu bölgesinde yaşanan çeşitli isyan hareketlerine bağlı olarak vatandaşların doğu vilayetlerinden batı vilayetlerine nakillerinin yapılması gibi çeşitli iç iskân faaliyetlerini de yürütmek zorunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yürütmek zorunda olduğu tüm bu iskân faaliyetleri ve içinde bulunduğu durum şöylece özetlenmiştir:

Savaşlar ve sonrasında yaşanan olaylar nedeniyle mülkleri zarar gören halk ordu ile birlikte bu yıkımdan zarar görmemiş olan daha güvenli ve sakin durumdaki Akdeniz kıyılarına göç etmek zorunda kalmıştır. Felaketzedelerin gruplar halinde ve bölge bölge gerçekleştirdikleri göçler, bu bölgelerde nüfus patlamasına yol açmış, uzun süren yıpratıcı savaşlar, milletin elindeki tim varlığını tüketmekle birlikte üretim kaynaklarını da bitme noktasına getirmiştir. Mübadele ile anavatana gelecek olan 500 bin halkın muhtaç olanlarının nakil ve işelerinin sağlanması ve bırakıp geldikleri yerlerdeki sosyal ve iktisadi hayatlarına uygun iskân bölgelerinin tespitinin yapılması gerekmiştir. Bunun yanı sıra kendilerine üretim araçları sağlanması, istikrarlı bir hayat düzeninin kurulması çabucak yapılarak, faydalı ve üretici unsurlar haline getirilmeleri yoluyla kendilerine memleketlerindeki hayat şartlarının sağlanması her açıdan oldukça zor olmuştur. Dünya tarihinde görülmemiş şekilde mal ve şahıs mübadelesi gibi yeni ve zorlu bir gelişme yaşanırken memleketin genel durumu da dikkate alındığında, alınacak önlemler ile tam anlamıyla başarıyı yakalamak mümkün olmayacak kadar zor görülmüştür. Bu zor şartların üzerine yapılabilecek hazırlıkların bile yapılamadan mübadillerin büyük gruplar halinde nakillerinin yapılmak zorunda kalınması, imkânları daha da zorlaştırmıştır. Tüm bu şartlar altında dahi Vatan savunması uğruna varlıklarını kaybedip iltica eden vatan evlatlarının elbette ki açıkta kalmalarına müsaade edilmeyecektir. Ülkenin her tarafının düzene ve imara ihtiyacı vardı ve gelenlerin iskânın da kullanılabilecek firari Rumların terk ettikleri binaların hemen tamamı oturulamaz halde yani onarıma ihtiyaç duymaktaydı. Uzmanlık gerektiren muhacirlerin iskânı konusunda işleri yürütecek unsurları bulmak, iskân ve imarın gerçekleşmesi için gerekli olan sermayeyi ve araçları bulmak mümkün olmayacak derecede zordur (İskân Tarihçesi,1932, s. 12-13).

Türkiye savaştan çıkmış savaşın yaralarını sarmaya uğraşan bir ülke iken yoğun şekilde iskân edilmesi gereken nüfus ile karşı karşıya kalmıştır. İçinde bulunduğu şartların zorluğuna hatta imkânsızlığına rağmen iskân işlerini yürütmeye çalışmış ve eksiklikler olmasına rağmen başarmıştır. İmkânsızlıklar içerisinde Milli Mücadele'yi başarmış bir ulus olarak Türkiye Cumhuriyeti yine imkânsızlıklar içerisinde iskân işlerini yürütmeyi zor da olsa başarmıştır.

3. İskân Faaliyetinde Kullanılan Bütçe

Cumhuriyet hükümetleri tarafından içinde bulunulan şartlar dâhilinde iskân faaliyetlerini yürütmek için imkânlar doğrultusunda bütçeler ayrılmıştır. Mübadillerin gelmesiyle birlikte ilk olarak mübadillerin iskân işlerinin yürütülmesi ve savaşlar ile harap olan bölgelerin imarı için Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti adıyla 13 Ekim 1923 tarihinde bir vekâlet kurulmuştur. 18 Ekim 1923 tarihinde ise Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 18.10.1923, s. 1). Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet'inin kuruluşundan itibaren, 1923 yılı bütçesi için Ekim ayında, 6.125.000 lira istemiş ve 6.125.277 lira 50 kuruş ödenek konulması, bakanlar kurulu tarafından kabul edilmiştir (BCA, 030.18.1.1/ 7.38.10). Bütçenin, 6.000.000 lirası Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin taşınmaları ve işeleri, geriye kalan paranın ise, memur maaşları için ayrılması planlanmış ve bütçe miktarı 6.095.183 lira olarak kararlaştırılmıştır. Paranın kullanıma açılan 3.221.431 lirasından,

52.700 lira yakacak, 327.630 lira inşaat ve tamirata, 120.800 lira nakliyata gibi işler için kullanılır iken 32.397 lira tarım araçları, tohumluk ve hayvan için, 2.302.808 lira iskân ve mübadele masrafları için harcanmıştır. Giderlerin toplamı olan 3.136.335 liradan artı kalan paranın ise personel harcamaları ve diğer işler için kullanılmak üzere ayrılmıştır. Ayrıca, bu para ile Antalya, Konya ve İstanbul hariç olmak üzere 4412 ev tamir edilmiştir. Bütün bunlara ilave olarak da 1924 yılının Ocak ayına kadar gelmiş olan 120.000 mübadilden 98.262'iaşe olunmuş, bunlardan 2489 kişi yollarda, 47.524 kişi misafirhanelerde 20.805 kişinin de iskelelerde iki ay beslenme ihtiyaçları karşılanmıştır. Memura 33.204 lira maaş ödenmiştir (TBMMZC, D.2.C.7/1, s. 1061). İskân işlerinin masraflarını karşılamada vekâlete ayrılan bütçe yeterli olmamıştır. Bununla ilgili talimatname yayınlanarak Vekâlete ayrılan bütçenin kısıtlı olduğunun ve harcamaların dikkatli yapılması gerektiği belirtilmiştir (BCA, 272.00.79/ 72.2.30). Diğer bir belgede ise Mübadele ve İmar Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1923 yılı son altı aylık masrafı için bütçeye 3.050 447 lira konulmasına karar verilmiştir (BCA, 30.18.1.1/ 7.32.19). 1923 yılı bütçesine mübadiller dışında Şark mültecilerinin iç iskânında kullanılmak üzere 150.000 lira ek bütçe de ayrılmıştır (TBMMZC, D.1.C.28, s. 253). Vekâletin 1924 yılı bütçesi 7.000.000 lira olarak belirlenmiştir (Vatan, 20.01.1924, s. 2).

11 Aralık 1924 tarihinde, 529 Numaralı Kanun ile Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kaldırılarak Dâhiliye Vekâleti'ne devredilmiştir.¹1925 yılında Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olarak kurulmuş İskân Müdüriyeti Umumiyesi'nin bütçesi 14.000.000 lira olarak belirlenmiştir (Vatan, 23.09.1924, s. 1). Doğu ve Güneydoğu bölgesine Muhacir yerleştirilmesi gerektiğini belirten raporda da bütçe konusuna değinilerek, 1925 senesinde 50.000 nüfusun iskân edileceğinden, 7.000.000 liranın 1926 yılı bütçesine ilave edilmesi istenmiştir. Ayrıca Muhacirlere verilecek bina, iaşe, tohumluk, hayvan ve zirai aletlerin ödemesinin 20 yılda yapılmasına karar verilmiştir. 10 yıl içerisinde Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya'dan gelecek 500.000 nüfusun bölgeye iskân edilebilmesi için ise bütçeye 5.000.000 lira ayrılması gerektiği bildirilmiştir (BCA, 30.10/ 70.461.1). 1926-1929 yılları arasında iskân işleri için bütçeye konulan miktarlar ve yapılan harcamaların miktarı tabloda verilmiştir.

Tablo 1. 1926-1929 yılları arasında İskâna ayrılan ve harcanan miktarlar

Yıl	Bütçede ayrılan miktar	Harcanan miktar
1926	1.446.116	889.930
1927	2.060.859	1.008.713
1928	1.018.433	725.949
1929	1.417.690	970.784

İskân Tarihçesi, 1932, s. 135

Belirtilen tarihler arasında mübadillerin gelişleri yavaşladığı için olsa gerek bütçeye konulan miktarların tümünün harcanmadığı görülmektedir. 1926 yılında iskân işlerine ayrılan miktarın %61.53'lük kısmı harcanır iken, 1927 yılında % 48.94'ü, 1928 yılında %71. 28'i, 1929 yılında ise %68.47'lik kısmı harcanmıştır. Yıllar içinde en fazla miktar 1927 yılı için ayrılmış ve bu miktarın %48'i harcanmıştır. Diğer yıllar değerlendirildiğinde ise konulan miktarların ve harcama yüzdeleri yakındır. Öte taraftan mübadiller için 1923-1928 yılları arasında toplam 9.341.588.39 lira para harcama yapıldığı belirtilmiş ve harcanan miktarın yıllara göre dağılımı şu şekilde verilmiştir.

¹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar/KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300529.pdf>

Tablo 2. 1923-1928 yılları mübadiller için harcanan miktar

Yıl	Toplam harcama (Türk Lirası)
1923	798.737.08
1924	4.952.208.83
1925	1.326.849.08
1926	473.877.62
1927	1.292.970.99
1928	496.944.79

(Çataklı, 2019, s.194)

Tabloya göre en fazla harcama mübadillerin yoğun olarak iskânlarının yapıldığı 1924 yılına aittir. Takip eden en fazla miktar yine yoğunluğun devam ettiği 1925 yılına aittir. 1928 yılına gelindiğinde ise bu miktarın azaldığını görüyoruz.1930 yılında iskâna ayrılan bütçede indirim yapılmıştır. İndirim, hizmete lüzum kalmadığından ve ihtiyaçların azaldığı tespiti yapılarak hükümet tarafından istenmiştir. Bu yıl için Dâhiliye Vekâleti bütçesine iskân ile birlikte 1.055 264 lira ayrılmıştır (Öztürk, s. 279). Ancak Balkan muhacirlerinin gelmeye başladığı 1932 yılında ise, 1932 bütçesine muhacirler için konulan 50.000 liranın yetersiz olduğunun anlaşılması üzerine Van, Elazığ ve Muş'a yerleştirilecek göçmenler için gerekli olan 200.000 liranın, Duyun-u Umumiye'den Dâhiliye Vekâletine aktarılmasına karar verilmiştir (BCA, 30.18.1.2/ 31.61.9). Göçmenlerin yoğun olarak geldiği yıllarda iskân için ayrılan miktarlar yeterli gelmeyerek ek kaynak sağlanmaya çalışılmıştır.

1935 yılında iskân işlerinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne bırakılması düşünülmüş ve meclise sunulan teklif olumlu karşılanarak kabul edilmiştir. 18 Kasım 1935 tarihinde, 2849 Sayılı Kanun kabul edilerek iskân işleri Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne devir edilmiştir. Ayrıca yerleştirme işlerinin ayrı bir bütçe ile yönetilmesi kanun da yer almıştır. Kanun ile iskân Umum Müdürlüğü'nün 1935 yılı bütçesi 1.049.230 lira olarak belirlenmiştir. Bu miktarın 47.148 lirası memurların maaşı, 2.082 lirası geçici tazminat, geri kalan 1.000.000 lira da iskân genel masrafları olarak dağıtılmıştır. En büyük miktarın ayrıldığı iskân genel masraflarının içerisine, muhacirlerin sevk, barındırma, iaşe, aydınlatma, ısıtma ve tedavi masrafları, hariçten getirilecek muhacirlerin celp masrafları, arazi, emlak ve tohumluk ile zirai aletlerin ve hayvanların dağıtımı, muhacirler için yapılacak evlerin inşa, tamir ve arazi bedelleri gibi geniş bir kullanım alanını kapsamaktadır. Diğer fazla miktar olan 47.148 lira memurların maaşı için ayrılmıştır (Resmî Gazete, 21.11.1935, s. 5791-5794). Balkan göçmenlerinin yoğun olarak geldiği dönem olan 1936 yılında yayınlanan bir kararname ile muhacir iskânı işleri için fevkalade kaynaklardan temin edilmek üzere 1.750.000 lira ödenek sağlanmasına karar verilmiştir (BCA, 30.18.01.02/ 66.53.15). Aynı yıl Dâhiliye Vekâleti Bütçesinde bulunan 486 liranın iskân Umum Müdürlüğü bütçesine aktarılması istenmiştir (BCA, 30.18.1.2 /63.27.4). 1936 yılı için ayrılan bütçe miktarı 1935 yılından fazladır. 1935 yılında bütçesinde yapılan harcamalara da ise en fazla miktar iskân genel masraflarının için kullanılmıştır. Bu ayrılan bütçenin %95'ini oluşturmaktadır. Memurlar için ise ayrılan miktar ise bütçenin % 4.49 sine denk gelmekte iken geriye kalan %0.19'u ise geçici tazminat için kullanılmıştır. Ayrılan paranın %95'lik gibi büyük bir kısmı iskân işleri için kullanılmış, iskân memurlarının maaşları ise bütçenin sadece %4'lük kısmına denk gelmiştir. Yani bütçenin önemli kısmı vatandaşın iskân işleri için kullanılmış, memurlara maaş olarak az bir miktar ayrılmıştır.

Muhacirlerin 1922 yılından 1937 yılı sonuna kadar devlet bütçesine getirdiği maliyet, 30.191. 851 lira civarındadır. Yapılan harcamaların mali boyutu çeşitli bakanlıkların 1923-1938 yılları arasında bütçeden aldığı payla karşılaştırıldığında miktarın büyüklüğü anlaşılmaktadır. Göçmenlerin iskânı için ayrılan bu miktar, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin yedi yıllık bütçesinden aldığı paydan Müdafaa-i Milliye Vekâletinin 1924 yılı bütçesinden aldığı 27.279.386 liralık tahsisattan fazladır (Baytal, 2017, s.1402). 1924 yılında iskân harcamalarının bütçe payı 3,7 iken 1925 yılında harcamaların payı 1,3 olmuştur. Ardından gelen 1926 yılında harcama payı 0,5, 1927 yılında 1,0, 1928 yılında 0,3 1929 yılında ise 0,4 olmuştur (Üğre, 2010, s. 113-118). Verilerden anlaşılacağı üzere bütçede iskân harcama payları içerisinde en fazla pay 1924 yılına aittir ki bunun nedeni mübadillerin gelişleri ile birlikte taşıma iaşe, barınma gibi geçici masraflarında bu yıl yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Verilen karşılaştırma ve rakamlardan anlaşıldığı üzere miktar devletin başka bir alanda yatırım yapılabileceği kadar büyük bir miktardır. Ancak iskân işlerinde kullanılan bu miktarları devlet için külfet ya da boşa harcanmış bir para olarak görmemek

gerekir. Nüfusa ihtiyacı olan ve nüfus politikasını, nüfusunu artırma üzerine kurmuş bir devlet için bu miktarları nüfusa yapılmış yatırım olarak görülebiliriz. Üstelik bu yatırım üreterek her alanda ülkenin gelişimine katkı sunacak geleceğe yapılmış yatırımdır.

1934 yılının Haziran ayından 1937 yılının sonuna kadar gelen ve getirilen göçmenlerin iskânları ve üretici hale getirilmeleri için bu yıllar içerisinde toplanan bütçe ile hepsinin tam olarak veya kanunun tarif ettiği şekilde iskân edilmesine imkânın olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ödenek olmaması yüzünden bir kısım göçmene ait evlerin yapılmadığı ve çift hayvanı ve malzemesinin verilmemesi ve eksik kalan bu ihtiyaçların tamamlanabilmesi için 14.000.000 liraya ve 1938 senesi içinde geleceklerin yeniden karşılanacak ihtiyaçlarının temini için de fazla ödenek konması isteği Vekiller Heyeti'ne bildirilmiştir. Vekiller Heyetine bildirilen bu isteklerin üzerine bütçenin yetersizliği ve yapılacak işlerin fazla olması sebebiyle göçmenlere yapılacak yardımların daha kısıtlı ve bütçe olanaklarına uygun bir şekilde yapılabilmesi ve hükümetten destek istenmemek şartıyla gelmek isteyenlerin kabullerinin tali bir komisyon tarafından araştırılmasına karar verilmiştir. Tali komisyon yaptığı araştırma neticesinde iskâna ayrılan bütçe de tasarruf yapılacak alanları açıklamıştır. Göçmenlere verilen ev için 2510 Sayılı Kanun ile göçmenlere ev yapmak üzere arsa verilmesi veya inşaatta kendileri çalışmak üzere ev yapımında kullanılan malzemelerin veya evin verilmesi uygun görülmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda ise arsa verildiği takdirde göçmenlerin ev yapacak durumlarının olmadığı, evin verilmesinin uygun olduğu ancak buna da devletin bütçesinin uygun olmadığı nedeniyle evin yapımında kullanılacak inşaat malzemelerinin verilmesi ve göçmenlerin ev yapımında çalışmasının bütçe için uygun olacağı sonucuna varılmıştır (BCA,30.10 /123.880.1).

1945 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi içinde iskân işleri için 1.145.143 lira ayrılmıştır². 1946 yılı bütçesinde iskâna geçen yıl ile aynı miktar olan 1.145.143 lira konulmuştur.³ 1947 yılında yapılacak iskân işleri için ise 1.000 000 lira ayrılmıştır.⁴ 1948 yılı için bütçede iskân işlerine önceki yıldan 200 lira fazla olan 1.200 000 lira ayrılmıştır.⁵ 1949 yılında iskân işlerinde kullanılacak miktar da 1.500 000 lira olarak belirlenmiştir.⁶ İskân teşkilatının işlerin yürütülmesinde ve gelişen yeni durumlar karşısında yetersiz kalması, 1940'lı yılların koşullarına uyum sağlayamaması ve toprak ve iskân politikaları arasında kopuklukların yaşanması sonucunda iskân işlerine yönelik yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. İskân ve Toprak İşleri Genel Müdürlüklerinin birleştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili hazırlanmış ve meclisin gündemine gelmiştir. Tasarının aldığı son şekle göre, İskân ve Toprak İşleri Genel Müdürlükleri, Toprak ve İskân Müdürlüğü adını alarak, Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır. Tasarı, 30 Mayıs 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ulus, 11.3.1950, s. 2).

1950 yılı bütçesi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi içerisinde iskân giderleri için 1.745.500 lira ayrılmıştır. Bu miktarın 75.000 lirası, taşıma giderleri, 500.000 lirası, yiyecek giderleri, 10.000 lirası, giyecek giderleri, 35.000 lirası, kira karşılığı, 10.000 lirası, tedavi giderleri, 200.000 lirası, muhacir ve mülteciler için derneklere yaptırılan giderlerin iadesi içindir. Diğer kısmı da 2.500 lira, kırtasiye, 2.500 lira, döşeme ve demirbaş, 3.000 lira, aydınlatma, 6.500 lira, ısıtma, 1.000 lira, yayın işleri ve 900.000 lira ise başka her çeşit giderler için ayrılmıştır.⁷ 1951 yılı bütçesi ise Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü bütçesi içerisinde 1.520.000 lira olarak belirlenmiştir. Bu bütçenin 175.000 lira dışında iskân işleri taşıma giderleri miktarı olarak ayrılmıştır.⁸ Bulgaristan'dan yoğun göçlerin yaşandığı bu yıllarda göçmenler için yapılması gerekli olan masrafları Barkan, günde 60 kuruş iase bedeli, 2 lira yollama, 180 kuruş çeşitli giderler olmak üzere sınırdan girmesi ile barınma yerine gidene kadar geçen 12 gün ile barınma yerinde geçecek 15 gün içinde 20 lira harcama yapılacağını hesaplamıştır. Hesaba göre Mart ayına kadar gelmiş olması lazım gelen 80 bin muhacir için 1.600 000 lira harcama yapılması gerektiğini ancak bu miktarın 1950 ve 1951 yılları bütçesini aştığı, öte yandan üretici duruma getirilebilmeleri için yapılacak harcamaların da hesaba katıldığı takdirde Türk ekonomisinin yükünün ağır olduğu açıkça ortaya çıkarmıştır. Muhacir iskânı işleri için karşılıklı paralar fonundan Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğüne verilen 30.000 000 lira ve Göçmenlere Yardım Cemiyeti tarafından elde edilen 7.000.000 liralık iane parası bulunmaktadır. Bunların kullanılması ile devletin bütçesini zorlayacak ve normal kaynaklarla mümkün olmayacak göçmenlerin yerleştirilmesinin sadece üçte birinin iskânlarının kötü şartlar altında sağlanmış olabileceği belirtilmiştir (Barkan, 1949, s. 214).

² <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804817.pdf>

³ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR/kanuntbmmc0700012ss0005.pdf>

⁴ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02904997.pdf>

⁵ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005161.pdf>

⁶ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105350.pdf>

⁷ [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR\(kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205561.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR KARARLAR(kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205561.pdf)

⁸ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KARARLAR KANUNLAR/kanuntbmmc033/kanuntbmmc033/kanuntbmmc03305751.pdf>

Yerleştirilecek olan göçmenlerin gelişleri, geçici barınmaları sonrasında üretici hale getirilerek kendi kendilerine yetebilecek seviyeye ulaştırılmaya çalışmaları üstelik bunları ekonomik olarak yeni kalkınmaya çalışan bir ülkenin yapacak olması elbette ekonomik olarak zor olmuştur. Ekonomik olarak güçlü olduğu kabul edilse dahi bu kadar yoğun nüfusu aç ve açıkta bırakmadan yerleştirecek yer sağlamak bile kendi başına oldukça zor bir iştir. Yani iskân aslında başta ekonomi olmak üzere birçok alanla doğrudan ve dolaylı olarak ilgilidir. Dolayısıyla ekonomi gerektiren iskân faaliyetleri için devlet çeşitli yardımlardan da yararlanmak zorunda kalmıştır.

Mübadale İmar ve İskân Vekâlet'inden Mustafa Necati Bey, Türkiye'ye gelmiş ve belirli bölgelerde yığılmış olan göçmenlerin beslenme ihtiyaçlarının Hilal-i Ahmer tarafından karşılanmasını istemiştir. Hilal-i Ahmer, bu istek karşısında bütçe sıkıntılarında bahsederek, hem bu iş hem de mübadale göçmenlerin gelmeye başlamasından sonra kullanılacak ancak 500.000 liralık ödeneğinin olduğunu bildirmiştir. Üstelik bu paranın yalnızca göçmenlerin beslenme gereksinimleri için değil, cemiyetin beslenmeden, sağlık sorunlarına hatta barınma ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar göçmenler için elinde bulundurduğu ödenek olduğu da belirtilmiştir. Sonunda İstanbul'a gelen ve gelecek olan göçmenlere iase yardımında bulunulabileceği, bu iş için ayrılabilir 250.000 lira karşılığında ancak 90.000 kap yemek verilebileceği kararına varılmıştır. Yarım milyona yakın insanın toplu olarak yer değiştirmesinde, bir yardım kurumu olan Hilal-i Ahmer Cemiyetinin ayrabildiği para göçmen başına günde bir kap yemek dağıtımını yapabilecek kadar bile değildir (Arı, 2000, s. 43).

Cemiyet, göçmenlerin gelmeye başlaması ile birlikte elindeki bütün parasal kaynakları tüketmiştir. Mübadale göçmenlerine harcayabileceği miktar sadece 18.990 lira kalmıştır. Vekâlet ile anlaşma yapmış olması ve üstlendiği görevin ağırlaşmış olması nedeniyle hükümet bu yardım kuruluşuna parasal destek aktarmayı zorunlu görmüştür. 1924 yılı göçmen işlerinde kullanılmak ve yardıma gereksinimi olan göçmenlere dağıtılmak üzere, 500.000 liralık bir kaynak ayırmıştır (Arı, 2000, s. 68). Gazetelerde de çeşitli yardım kampanyaları düzenlenerek destek istenmiştir. Hilal-i Ahmer, muhacirler için gazeteler aracılığıyla yardım çağrılarında bulunmuş ve çağrılara kulak veren halktan çeşitli yardımlar toplanmıştır.

1924 yılının Mayıs ayına kadar halktan toplanan ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Mübadale, İmar ve İskân Vekâlet'inin emrine göçmenlere dağıtılması için verilmiş olan yardımın tutarı ve türü şu şekildedir: 132.085 liralık pantolon, ceket ve kaputun yanı sıra 52.716 lira tutarında kadın, erkek ve çocuk çamaşırı, ayakkabı 8.008 liralık, çorap 7.003 liralık, bunların yanı sıra ısınma da kullanılacak 64.722 liralık battaniye verilmiştir. İlave olarak 10.289 liralık yatak takım, 7.594 liralık çeşitli elbiselik malzeme, kamyon, kamyonet ve otomobil, 10.236 liralık büyük ve küçük boyda çadır, 44.620 liralık tahta ve lata ve kadrun 38.465 liralık, oluklu saç levha 71.075 liralık, baraka olarak da 325.800 lira tutarında ve hastane ve aşevi malzemesi 33.547 liralık olarak verilmiştir. Bütün bu gelirlerin parasal değeri olarak maliyeti 1.020.726 lira tutarındadır (Çataklı, 2019, s.186). Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenler için 1923 yılında 118.990 lira 48 kuruş mübadale ahali için, 1.221 lira 42 kuruş tutarında da muhacirlere yardım amacıyla, 1924 yılında 435.491 lira 65 kuruş harcama yapmıştır (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013:363-364). 1925 yılında İskân Müdüriyet-i Umumiyesinden 6142 lira Hilal-i Ahmer'e yardım gönderilmiştir. Aynı yıl içinde Hilal-i Ahmer, 62.474 lira 21 kuruş harcama yapmıştır (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013, s. 474,476).

Kızılay mübadillere gösterdiği yardımları Balkan göçmenleri gelmesiyle de devam ettirmiştir ve toplamda Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 1923-1933 yılları arasında, yardıma ihtiyaç duyan göçmenlere 13.641 lira 76 kuruş, 769 milim yardım edilmiştir. Ahali mübadelesi için kullanılan para da, 624.836 lira 82 kuruş, 670 milim olmuştur (Arı, 1991, s. 46). 1940 yılında 78,762 öğün tutan sıcak ve soğuk yemek ve gidecekleri yerlere kadar yol kumanyası Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan gelen 1574 göçmene verilmiştir. 1950 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlere Kızılay misafirhanelerinde 499.825.12 liralık giyecek ve 75.000 lira değerinde 3000 battaniye dağıtılmış, ayrıca geçici olarak barınması için 4.500 liralık nakdi yardım Samsun ve Akşehir'e yollanan göçmenlere gönderilmiştir (Akgün ve Uluğtekin, 2001, s. 254-256). Bulgaristan Türkleri için Kızılay, 14.798.44 lira bina inşaat ve tamir masrafları, 15.699.72 lira demirbaş eşya ve levazım, 368.848.69 lira erzak ve yakıt olmak üzere toplam 399.364.85 lira harcama yapmıştır. 1951 yılında da 30.132.10 liralık aynı yardım ve 104.108.41 lira da nakdi yardım yapmıştır (Uğurlu, 2022, s. 86). Yine Bulgaristan Türkleri'nin nakil ve konaklamaları için DP, 200.000 lira harcamıştır. Tarım Bakanı Nihat Eğriboz ise, göçmenlere her aile için 5500 lira yardım yapılacağını bildirmiştir. Verilen bu yardımın 1400 lirası ile göçmenlerin ev yapmaları, arta kalanı ile de ziraat aleti ve hayvan almaları uygun görülüş böylece Bulgaristan göçmenlerinin ev ve araç gereç ihtiyaçları karşılanmıştır. Üretim yapmaları için toprak ihtiyaçları ise her aileye yarım dönüm bahçe ve 200-500 dönüm aralıklarında tarla verilmesi ile çözüme kavuşturulmuştur. Kırsal kesimde kurulan köylerde imar planına uygun olarak ortak kullanım alanları belirlenmiş ve buralara okul, cami, köy konağı gibi göçmenler için sosyal alanlar yapılmıştır. Bunların dışında Atatürk'ün manevi kızı Makbule Atadan da 1.000 lira yardımda bulunmuştur (Pınar, 2014, s. 78).

Gazeteler zaman zaman "göçmenlere yardım", "göçmenlere yardım borcumuz" başlıklarını atarak göçmenlere yardım toplamaya devam etmiştir. Halkın yaptığı yardımlara ilave olarak devletimize Müslüman ülkeler başta olmak üzere bazı Hristiyan dini liderlerinden de göçmenler için nakdi yardımlar yapılmıştır. Müslüman ülkeler içerisinde yardımlarıyla öne

çıkan Mısır olur iken, özellikle bu ülkede yaşayan Bolulu aşçı esnafı, 101 İngiliz lirasını Yunanistan'dan gelecek muhacirlere harcanmak üzere Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra göndermişlerdir. 5.000 liralık çek de Papa'nın İstanbul'da bulunan vekili Philipe tarafından da Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmiştir (Baytal, 2017, s. 1042). Hilal-i Ahmer tarafından bir beyanname hazırlanmış ve birkaç dile çevrilerek, Gazi Mustafa Paşa'ya imzalatılmıştır. Bu şekilde yardım çağrısı meclis başkanlığı düzeyinde bir yardım çağrısı niteliğini almıştır. Bu çağrı ile birlikte Hindistan'dan Hilal-i Ahmer'e 6.974 lira gönderilmiştir (Arı, 2000, s. 104).

Bunların dışında 50 dolar tutarında tıbbi malzeme Dünya Sıhhat Teşkilatı İcra Konseyi tarafından, giyecek olarak kullanılacak 6 bin dolar değerinde eşya Kanada'dan, 2 bin takım giyim eşyası da Amerikalı Hrand Cevheriyan'dan, yiyecek olarak ise 60 ton buğday ve kuru fasulye Amerika'daki muhtelif mezheplere ait kiliselerin ortak teşkilatı olan World Council of Churches tarafından gönderilmiştir. Göçmenlere 100 bin lira Irak Kızılay'ı, 1000 dolar Amerikan Prudential Line, Deniz Yolları Şirketi, öte taraftan da kullanılmış eşyadan oluşan 50 tonluk malzemede Milletlerarası Kurtarma Komitesi tarafından gönderilmiştir. 1078 lira da Afganistan'da bulunan Türk Askeri Heyeti başışlamıştır. (Çolak, 2013, s. 131). Fuat Köprülü Roma'da toplanan Avrupa Dışişleri Konseyinde göçmen konusunda ayrıntılı açıklamalarda bulunarak göçmenlerin milletlerarası bir konu olduğunu belirtmiş ve Türkiye, Avrupa Yardımlaşma bürosuna başvurarak göçmenler için yardım yapılması isteğinde bulunmuştur. Bunun üzerine Avrupa için ayrılan 25 milyon dolarlık yardım Amerika tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne verilmesi uygun görülmüştür (Son Posta, 27.12.1950, s. 3). Türkiye mümessili aracılığıyla Oberhauser isimli Alman Şirketi İl Yardım Komitesi 3555 liralık yardım yapmayı uygun görmüştür (Akşam, 28.06.1951, s. 3). Yardımlardan anlaşılıyor ki, Türkiye göçmenlerin iskân edilmeleri ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Türk halkının yardımlarına başvurmuş olmanın yanı sıra mübadil ve muhacirlerin yoğun olarak geldikleri yıllarda yabancı devletlerin yardımlarını da kabul ederek iskân bütçesine eklemiştir.

Bütçenin yetersiz olması nedeniyle emval-i metrukelere yerleştirilen veya bölgeye getirilen mübadillere ev yapımı ve onarımı, kış için yakacak, yiyecek gibi yardımlar yapılmıştır. Yardımların kalıcı olması ancak mübadillerin kendi kendilerine yetebilecek üretebilecek duruma getirilmeleri ile sağlanabilirdi ki bunun için Vekâlet yeterli ödeneğe sahip değildi. Bu sebeple mübadiller arasında kooperatiflerin kurulması ve desteklenmesi uygun görülmüştür. Çiftçilerin toprak, traktör, tohumluk ve hayvan alımı gibi konular için bir talimatname yayınlanmıştır. Talimatnameye göre belirlenen topraklar çiftçilere kura yolu ile dağıtılmıştır. Toprak dağıtımının bitiminde ise gerekli tarım için gerekli diğer ihtiyaçlar dağıtılmıştır. Böylece mübadillerin kısa zamanda üretici duruma gelmeleri sağlanmıştır. Uygulanan talimatnameler ve yardımlar ile hükümet 1925 yılına kadar yaşadığı ekonomik sıkıntıyı aşmayı başarmıştır (Erdal, 2006, s. 211).

Mübadillerden sonra Balkan göçmenlerinin de biran önce üretim yaparak kendi kendilerine yetebilecek seviyeye getirilmelerini sağlamak amacıyla toprak, tarım yapabilmek için araç gereç, tohum ürünleri dağıtılarak göçmenlere desteklenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Ziraat Bankası aracılığıyla göçmenlere "zincirleme borçlanma" yöntemi ile tohumluk buğdayın dağıtılmasına karar verilerek tohum olarak kullanılacak buğdayın bedeli bir milyon lira değerinde olup iki yıl vadeli olarak dağıtılması uygun görülmüştür. 1936 ve 1937 yıllarında kabul edilen bu kanunlar ile Ziraat Bankası aracılığıyla göçmenlere dağıtılacak tohum amacıyla kullanılacak buğdayın bedeli ilk olarak 2.250.000 olarak sonrasında ise 3.750.000 liraya çıkarılmıştır. Düzenleme ile 1934 yılının sonunda göçmenlere uygun miktarlarda buğday tohumluk olarak verilmeye başlanmıştır. 1934-1938 yılları arasında Ziraat Bankası aracılığıyla 7.150.777 kilo tohumluk buğday dağıtılmış, dağıtılan buğdayların parasal olarak değeri ise 387.357 lira tutmuştur. 11.241.90 lira 1936 yılı için dağıtılmış iken, 1937 yılında daha az bir miktar olan 7.454.50 lira dağıtılmıştır. Bunlara ilaveten göçmenlerin barınması için yapılan evlerin 500 lira civarında olabileceği bilinmektedir (Duman, 2009, s. 485).

Göçmenlerin üretici hale getirilmesi için belirlenmiş göçmenlere dağıtılan çift hayvanı ve zirai alet dağıtımı yapılmaya çalışılmış ancak memlekette yeterli miktarda çift hayvanı ile aletin bulunmadığı ve ayrıca memleket içerisine iyi cins hayvanın girmesi de amaçlanarak bir düzenlemeye gidilmiştir. Ayrıca göçmenlerin ellerindeki paraları aynen çıkartamadıkları için mağdur olmamaları ve bir an önce üretime geçebilmeleri ve daha ucuza elde etmiş olmak için beraberlerinde çift hayvanlarını ve aletlerini getirecek olan çiftçi ailelere hükümetin belirlediği miktarda prim verilmesine kabul edilmiştir. Prim olarak;

Çiftçi ailelerinin kendileri ile birlikte getirebilecekleri beygir başına 35 lira verilmesi uygun görülmüş ancak bu sadece iki baş beygirle ile kısıtlanmıştır. Öküz, inek, manda için ise bir başa 25 lira verilir iken yalnız bir cins ile o cinsin iki başı ile sınırlı tutulmuştur. Araba konusunda da gelen çiftçi ailelerinin yanlarında getirebilecekleri arabanın bir tanesi için 20 lira, öte yandan yanlarında pulluk getirebilenlere de pulluk başına 5 lira verilebileceği belirtilmiştir. Böylece hem memlekete iyi cinsin girmesi sağlanmış olacak hem de göçmenler prim için hayvanlarını getireceği için üretim faaliyetlerine geçmeleri hızlı

olacaktır. Kısacası, yeterli hayvan bulunmadığı için dışardan elde edilecek hayvanlar hem ucuz hem de hızlı elde edilmiş olacaktır.

Bir diğer karar ise Hükümetten yardım istemeden serbest olarak gelmek isteyenler için verilmiştir. Dış memleketlerde emlak ve servet sahibi olan soydaşlarımız mallarını ellerinden çıkarmaları sonucu elde ettikleri servetleri ile bankada bulunan paralarını serbestçe getiremedikleri, mal getirdikleri takdirde ise gümrük vergisine tabi tutulmaları varlıklı kişilerin gelmesine engel olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine maruz kaldıkları baskılardan kurtularak varlıklı kişilerin memleketimize gelmesi amacıyla gümrük vergisinden muaf tutulmuşlardır (BCA, 30.10 /123.880.1). Göçmenlere sağlanan gümrük muafiyeti mağdur ve varlıksız göçmenlerin gümrükten kolay geçiş sağlamasının yanı sıra varlıklı göçmenlerin ise mal varlıkları ile birlikte geçmelerini sağlayarak ülkeye kazanç getirisinin sağlanması amacıyla uygulanmıştır. Böylece bütçenin yetersizliği ve göçmen sayısının fazla olması çeşitli uygulamalar ve kısıtlamalarla giderilerek yeterli hale getirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Üç kıtada yüzyıllarca hüküm sürmüş bulunan Osmanlı Devleti'nin parçalanması sürecinde başlayan göç hareketleri, yeni Türk devletinin kuruluşuyla birlikte devam etmiştir. Türk yurdu coğrafya olarak küçülürken, imparatorluk bakiyesi unsurların Anadolu'ya kontrollü ve kontrolsüz göçü devam etmiştir. Mübadiller gibi kontrollü, uluslararası ilişkiler ve hukuk çerçevesinde gerçekleşen göçler meselesi ile uğraşan Türkiye Hükümetleri, bu işi tam çözmeden Balkanlardan gelen yeni dalga, kısmen de kontrolsüz göçler almaya başlamıştır. Türkiye, enerjisinin ve imkânlarının bir kısmını bu göçmenlerin iskânı için harcamak zorunda kalmıştır. Genel anlamda bütün göçler iskân zorunluluğunu doğurmasa da, dağılan bir imparatorluğun bakiyesi olarak Türkiye Cumhuriyeti, yeniden yapılanma ve değişim sürecinin sonuçlarını yaşarken, yani henüz kurumları ve kuralları, sosyal ve ekonomik hayatı yeni düzene göre oturtamamışken aldığı göçler, iskân sorununu bir ölçüde Türkiye'ye dayatmıştır. Bu dayatma ve karşılaşılan yoğun göç hareketleri iskânın güçlü bir bütçe gerektirdiğini açığa çıkarmıştır. Özellikle mübadillerin gelişlerinin, savaşın getirdiği ekonomik buhrandan kurtulmaya ve bağımsız bir ekonominin temellenin atılmaya çalışıldığı bir dönem denk gelmiş olması Genç Cumhuriyetimizi ekonomik olarak zorlanmasına neden olmuştur.

Göç hareketlerinin mübadiller ile sınırlı kalmadığı gibi devletin güçlü bütçeye duyduğu ihtiyaç da bu dönemle sınırlı kalmamıştır. Mübadillerin iskânı ile birlikte içerde de Şark mültecilerinin iskânları gerçekleştirilmiştir. İç iskân hareketleri bununla sınırlı kalmadığı gibi bütçeye duyulan ihtiyaçta bu dönemle sınırlı kalmamıştır. Balkan muhacirlerinin iskânlarının gerçekleştirilmesi için de önemli miktarda bütçe kullanılmıştır. Bu dönemde yetersiz bütçenin farkında olunmasıyla muhacirlerden mal varlıkları ile gelmeleri istenmiştir. Muhacirlerin bu şekilde kabul edilmeleri ile bir süre bütçeye duyulan gereksinimin azaltmış olmasına rağmen bu uygulama mal varlıklarının dışarıya çıktığı gerekçesiyle göçleri veren devletler tarafından engellenmiştir. Bu da iskân için ayrılan bütçe miktarında tekrar artış yaşanmasına neden olmuştur. Genel olarak bakıldığında, en fazla bütçenin 1924 yılı için ayrılmış ve kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Sonraki yıllarda bu miktar azalmaya başlamıştır ki bu azalış Balkan muhacirlerin geldiği dönemler olan 1934-1937 yıllarında artış göstermiş, bu dönemde gerekli bütçenin sağlanmasında zorluklar yaşanmıştır.

İskân için yeteri kadar bütçenin ayrılmadığı bu dönemlerde de iç ve dış yardımlara başvurarak, gerekli bütçenin yardımlarla sağlanıp iskânın tamamlanması amaçlanmıştır. İskân işlerinin hem devleti hem de göçmeni ilgilendiren iki taraflı bir durum olduğu bilinciyle hareket edilerek göçmenlerin mağduriyet yaşamaması için iskân faaliyetleri yardımlar kabul edilerek tamamlanmıştır. Bu bilinçle Göçmenlerin mağdur olmaması ve bir an önce üretmek ekonomiyi destek sağlamaları yani ülkenin de kazanması için iskâna gereken önem verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet inşa etme ve nüfusunu artırma amacına uygun hareket ederek göçmenleri kabul etmiş ve bu amaçla elinden gelen tüm imkânları kullanıp göçmenlerin iskânlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bütçenin yetersiz olduğu durumlarda halkın ve dış ülkelerin yardımlarına da başvurarak iskân için gerekli bütçeye sağlamayı ve göçmenleri mağdur etmeden iskânlarını gerçekleştirmeyi başarmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlarını ve göçmenlerin yoğunluğunu dikkate alarak, gerçekleştirdiği iskân faaliyetlerini değerlendirdiğimizde Türkiye Cumhuriyeti'nin başarılı bir iskân gerçekleştirdiğini rahatça söyleyebiliriz.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);

030.18.1.1/ 7.38.10 ; 272.00.79/72.2.30 ; 30.18.1.1/ 7.32.19 ; 30.10/ 70.461.1 ; 30.18.1.2 / 31.61.9 ; 30.18.1.2/ 66.53.15; 30.18.1.2/ 63.27.4 ; 30.10/ 123.880.1 ; 030.10/ 81.531.8.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. 5, C.6, İ.1.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.7/1, İ.2.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.28, İ.4.

Sürelî yayınlar

Resmi Gazete, 18.10.1923, S.35

Resmi Gazete, 21.11.1935, S.3162

Resmi Gazete, 21.06.1934, S.2733

Akşam, 28.06.1951

Cumhuriyet, 16.09.1936

Son Posta, 27.12.1950

Ulus, 11.03.1950 ; 04.01.1938

Vatan, 20.01.1924 ; 23.09.1924

Kitap ve Makaleler

Akgün, S. K.- Uluğtekin, M. (2001). Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II. (1. baskı). Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.

Akyüz, F. (2021). 1923-1929 Dönemi'nde Türkiye'de Denk Bütçe ve Kamu İç Borçlanması. CTAD 17(34), 741-773.

Arı, K. (1991). Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924). Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 13-46.

Arı, K. (2000). Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925). (2. baskı). Numune Matbaacılık.

Babuş, F. (2006). Osmanlı'dan Günümüze Göç ve İskân. (1. Baskı). Ozan Yayıncılık.

Barkan, Ö.L. (1949). Türkiye'de Muhacir İskanı İşleri ve Bir İç Kolinazasyon Planına Olan İhtiyaç. İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası 10(1-4), 204-223.

Baytal, Y. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Muhacir ve Mültecilerin İskân ve İaşe Sorunları (1923-1930). O. Köse (Ed.), Geçmişten Günümüze Göç 2 (1. baskı,1393-1405) içinde. Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Çataklı, İ. (2019). Yunanistan Mübadillerinin Yeni Türkiye'nin İktisadi Hayatına Etkileri (1923-1929). Türk İdare Dergisi 91(488), 173-201.

Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951). Tarih Okulu, (2013) XIV, 113-145.

Devellioğlu, F. (2001). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. (18. baskı) Aydın Kitabevi.

Duman, Ö. (2008). Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938). Bilig, 45, 23-44.

Duman, Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938). Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 43, 473-490.

Emgili, F. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli İktisadının Oluşumundaki Etkisi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 105-122. <https://doi.org/10.20296/tsad.42555>.

Emgili, F. (2017). Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış. Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, I (1),29-54.

Erdal, İ. (2006). Türk- Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri. Tarih Araştırmaları Dergisi, 25(40), 203-214. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000255.

- Geray, C. (1962). Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961). (1. baskı). Türk Matbaası.
- Göze Kaya, D. - Durgun A. (2009). 1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 233-249.
- İnan, E.C. (2014). Türkiye'de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 22, 82-102. <https://doi.org/10.11611/JMER177>.
- İskân Tarihçesi (1932). (1. Baskı). Hamit Matbaası.
- Kopar, M. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Restorasyon: Lozan Mübadilleri. Sosyal Bilimler Dergisi, 8(16), 292-311. <https://doi.org/10.31834/kilissbd.452999>.
- Kökdemir, N. (1952). Eski ve Yeni Toprak, İskân Hükümleri ve Uygulama Kılavuzu.(1. baskı).
- Öksüz, H. (2000). İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938). Atatürk Dergisi, 3 (1), 169-188.
- Öztürk, K. (). Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem 1927-1931. (1. baskı) C.II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No 9.
- Pınar, M. (2014). 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası. Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, 30 (89), 61-94.
- Sarıçoban, G. (2020). Atatürk Döneminde (1923-1929) Türkiye Ekonomisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 44, 222-236.
- Sofracı, İ.E.- Kayam, M. (2019). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Ekonomiye Olan Etkileri. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 23(2), 187-201.
- Soysal, İ. (2000).Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları. (1. baskı) C.I., Türk Tarih Kurumu.
- Tezel, Y.S. (2015). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950). (1. baskı) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uğurlu, C. (2022). Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyeti'nden Türk Kızılay'ına Sosyal Yardımlar (1868-2000) (Tez No. 757636). [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Uluğtekin, M.- Uluğtekin, M.G. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-ı Ahmer İcraat Raporları (1914-1928). (1. baskı). Türk Kızılayı.
- Üge, G. (2010). Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Analizi (1923-1950) (Tez No. 261901). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Vural, Y.İ. (2008). 1923-1929 Dönemi Maliye Politikaları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 133-146.
- İnternet Alıntısı
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300529.pdf (erişim tarihi: 30. 10.2023)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02904997.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005161.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205561.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc033/kanuntbmmc033/kanuntbmmc03305751.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804817.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)
- http://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105350.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)

http://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmm0700012ss0005.pdf (erişim tarihi: 30.10.2023)

Araştırma ve Yayın Etiđi Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında ve analizinde her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarların makaleye katkıları eşit orandadır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.